

Romano hangos

ROMSKÝ HLAS • ČTRNÁCTIDENÍK ROMŮ V ČESKÉ REPUBLICE • ROČNÍK 26 • ČÍSLO 16 • VYŠLO 20. LISTOPADU 2024

CENA 24 Kč

Památník v Letech u Písku získal prestižní ocenění

strana 3

Rozhovor s Viktorem Elšíkem o romském jazyce

strana 4, 5

S Pavlem Kubaníkem o spisovné romštině

strana 7

Romské legendy

Dne 25. října 2024 se v pražském Divadle Gong konal výjimečný koncert legend, který připomněl bohatství a sílu romské hudby. Akce, pořádaná Městskou částí Praha 9 ve spolupráci se spolkem VIVA z.s., přilákala nadšené publikum z celé republiky. Večerem provázel náš známý charismatický moderátor Richard Samko, který atmosféru koncertu obohatil svým upřímným a vřelým přístupem. Na pódiu se vystřídali přední romští umělci, mezi nimi Antonín Gondolán, Gejza Horváth, Mírek Kalea, Rico Šarkozi, Bertík, Jan Lendel, Erika Fečová, Simona Šenkiová, Kristýna Gunárová a Květa Turtaková. Hudební doprovod zajistila cimbálová kapela Josefa Šenkiho (Korytára) a tento celek svým uměleckým projevem dodal večeru nezapomenutelnou atmosféru. Publikum ocenilo nejen virtuozitu jednotlivých umělců, ale i pestrost repertoáru, který zahrnoval jak tradiční romské písně, tak i moderní skladby. Tento koncert se stal oslavou romské kultury a byl důkazem, že hudba má sílu spojovat národy, generace, lidi a sdílet radost se všemi posluchači.

Romská hudba byla vždy spojena s nejsilnějšími okamžiky života a doprovázela významné události

Gejza Horváth, Josef Bagár ml. a Antonín Gondolán

foto: Sabir Agalarov

jako jsou křtiny, svatby, pohřby a jiné rituály. Byla nejen uměním, ale také symbolem soudržnosti. Naši předkové hrávali na tradiční nástroje, jako jsou cimbál, basa, housle, viola a harmonika. Jejich

hudba dokázala posluchače přenést do světa plného radosti i smutku, a tím vlastně vyjádřila i osud našeho národa. Romští muzikanti, kteří hrávali ve vinárnách a barech, byli vysoce ceněni nejen mezi Romy, ale

také širší veřejností. I když byla romská hudba zakořeněna v tradičních melodiích, umělci byli vždy otevření moderním vlivům, což umožnilo muzikantům spojit tradiční hudbu s novými prvky. S při-

chodem moderní hudby nová generace romských umělců do svého repertoáru zahrnovala i prvky jazzu a populární hudby. Tito umělci obo-

Pokračování na str. 2

Stará romská slova mizí, ale existuje záchrana. Musíme ji však prosadit

Romský jazyk je základním pilířem naší národní identity. Aby jim zůstal i nadále, je důležité jej zachovat a dále rozvíjet i pod vlivem modernizace a rozvoje jazyků většiny. Bude zachován? A je stále takový, jaký byl například před deseti lety? Co je třeba udělat pro jeho zachování? Pořádali jsme si o tom s Erikou Godlovou, překladatelkou, redaktorkou a knihovnicí Státní vědecké knihovny v Prešově – Dokumentačního a informačního centra romské kultury.

Dokážeme vše, ne díky něčemu, ale navzdory všemu

Eriko, čemu konkrétně se ve Státní vědecké knihovně věnuješ?

Ve Státní vědecké knihovně v Prešově pracuji od roku 2012. Naše spolupráce však začala již dříve, v roce 2010, kdy byla knihovna pověřena přípravou celostátního projek-

tu s názvem Dokumentační a informační středisko romské kultury. Napsala jsem projekt centra, to znamená, že jsem vymyslela, co všechno má dělat, co se má koupit, určila jsem profese a kvalifikaci lidí, kteří mají v centru pracovat, a stanovila jeho cíle, počet objektů a tak dále. Když byl projekt schválen, vedla jsem ho až do roku 2014. Následně se v témže roce stal vedoucím centra Mgr. Roman Čonka a já jsem přešla na pozici knihovnice – překladatelky. Kromě překladů zpracovávám i digitální kulturní objekty, videa, audia – především rozhovory a divadelní představení. To znamená, že navrhuji, s kým a jak budeme dělat rozhovory, které divadelní představení budeme nahrávat. Pak se podílím na natáčení, následně ve spolupráci s kameramanem a střiháčem střihám, upravuji a následně tituluji. Romsky, slovensky, anglicky.

Pokračování na str. 6

Vakeriben pal o Balkán le Petroha Torákoha

O Petr Torák hino rjaditelis andre organizacija Compas Charity andre foros Peterborough andre Anglija. Andro akorutno čislos Romano hangos tumenge ponukñindam člankos pal o nevo kulturno centrum Baripen, savo kerđas avri o Petr Torák the leskre džene andre buti. Peskre dženenca pes akana mukhle pro droma andre Balkán, kaj kerenas vakeribena le thaneskre Romenca the preande ačhlipende knižki le Paul Polanski andre centrum Baripen.

Aven, džas te dikhel, savo ehas leskro butakero drom pro Balkán, the kaj pes mukhela andre tajsaskero.

Lačo džives, raja Torák, savo has tumaro cilos andre baro Balkán?

Lačo džives. O drom andre Balkán ehas kerdo jekhetane khatar amaro projektos Baripen. Nektbareder buti ehas te natočinel vakeribena le Romenca, save dživenas andre 90. berša andre tabora perdal denašte džene andre Mitrovica andre Kosovo. Kale tabora ehas thode pre melali phuv, andre savi ehas phare metala, the o Roma, save odoj dživenas, ehas olestar nasvale (the adađives hine nasvale). Tiž amen ehas cilos te prekidel rešta ačhlipena le Paul Polanski.

Ko tumenca pre tumaro baro drom pal o Balkán phirlas dromenca?

Andro Balkán somas le kolegenca khatar Compas Charity. Le Michalija Mižigaroha, la Raimondaha the le Markuha.

So maškar tumaro drom dikhlán the so tumen prekvapindas?

Peršo zastavka ehas Makedonija, kaj amen ehas vajkeci rakhibena le romane lidrenca the zastupcenca khatar romane organizaciji. Andro glavno foros Skopje pes mange but pačinelas. O manuša adaj ehas jileskere, o zakazničko servis ehas but lačo, the e architektura ehas but šukar. Tiž gelam te dikhel pre romaňi gav Šutka (Šuto Orizari). Hin oda jekhoři gav pro svetos, kaj pes vakerel oficijalnes romanes, bešen odoj nekbuter Roma, the o starostas hin tiž Rom. Bizo odoj varekana avava pale the avava odoj buter časos.

Khatar Skopje gelam motorihá andre Priština, glavno foros andre Kosovo. Odoj sovhahas the dujto džives gelam andre Mitrovica, kaj gelam te dikhel thaneskeri romaňi mahala (pašalipen – čorikaňi lokalita), kaj natočindam vakeribena vajkeci romane familijenca pal lengre skušenosta the dživipen andre tabora perdal o denašte džene. Ehas oda čačes but pharo the zoralo vakeriben, vobec oda naužarahas. Vaš o melalipen andre metala andre phuv hin le Romeni džiči adađives všeljiká nasvalipena.

Khatar Mitrovica gelam palis autobusihá pro drom ko Srbsko, ale pre hraňica pes ačhilas vareso, so naužarahas. Pro hraňično prechodos maškar Kosovo the Srbsko amenge o šingune phende, hoj amen andre Srbsko namukhena. Kamahas te džanel soske, ale furt pale phenenas visarda angličika čhibaha, hoj amen hin andre pasos razitko khatar Kosovo, the hoj amen namukhena. Mukhle amen te terđol he le kurfenca maškaral pro hraňično prechodos the phende amenge, te džas het. Podarindas pes amenge te dochudel taxi the mušindam te džal pale andre Priština, palis andre Skopje, the khatar Makedonija pregelam hraňično prechodos andre Srbsko. Vaj pal o šov ori andre taxikos pes dochudlam odoj, kaj kamahas, andre foros Niš andre Srbsko. Odoj dujto džives garuđam o knižki le Paul Polanski the andre kufri pređidžahas andre Anglija.

No, mušindas oda te avel but pharo, pal kada, sar phenen. Ale hin lačhes, hoj savoro lačhes dopelas. Save odoj ehas o thaneskere džene?

Andre savore trin phuva samas but šukares prekvapimen. O manuša amen lile but manuškres, the čujinahas amen odoj lačhes. Anglo drom pro Balkán ginahas vajkeci vladna the navladna pruvodca the gođa, sar pes phirel dromenca andre Balkán, the but odoj rakhlam referenciji pal e kriminalita the bibachtale thana, ale amare skušenosta ehas ča lače.

Raja Torák, džanas pal tumende, hoj san svetoskero manuš, the rado phiren dromenca. Kamenas bi te dživel andre kaľa phuva?

He te andre Makedonija the Srbsko pes mange but pačinelas, ta mange nadžanav te predstavinel odoj te dživel. Pal o 25 berš dživipen andre Velká Británie sam sikhade pro aver dživipen, the nekbuter pro lačo zakazničko servis.

Save aver plana tumen hin andre droma, kaj džana hinke, the soske?

Vaš o čhon man richtinav andre Švédsko, andre foros Malmö, kaj man vičinde pre maškarmutni konferencija pal o romano holokaust. The kada berš palis dokerava tradičnones ke Praha, kaj avava čeporo dživesa te chudel šukar karačoňakri džeka, the tiž avava pre akcija Sejdeme se na Nuselské.

phučelas e Veronika Kačová

Romské legendy

Dokončení ze str. 1

hatili nejen svůj hudební styl, ale také překročili hranice své vlastní komunity a získali respekt širšího publika. Hvězdy inspirované Beatles a dalšími světovými ikonami dokázaly propojit tradiční romskou hudbu i s moderním zvukem a vytvořit tak něco zcela jiného, nového. Jazz si našel v romské hudbě pevné místo a klavíristé, saxofonisté, kontrabasisté, bubeníci a zpěváci přinášli na pódium energii, která spočívala v respektu k tradici i touze po hudebním cítění a vyjádření se.

Romská hudba žije nejen na pódii, ale i v srdcích lidí. Ačkoliv starší generace muzikantů postupně odchází, noví umělci přebírají jejich odkaz a přizpůsobují se současným hudebním trendům. Tam, kde dříve zněly tradiční melodie, se dnes objevují nové vlivy – funky, soul, rap, které hudbu dále rozvíjejí.

Tento koncert byl nejen připomínkou romského umění, ale také oslavou toho, co nám naši předkové předali. Hudba se mění s dobou,

ale její podstata zůstává stejná, pořád je plná života, emocí a hrdosti.

Podobné akce, jako byl tento koncert, hrají klíčovou roli nejen v udržení kulturních tradic, ale také posilují vztahy mezi různými komunitami. Jsou příležitostí k oslavě toho, co nás spojuje a k připomenutí hudebních hodnot a rozmanitosti. Romská hudba je nejen odkazem naší minulosti, ale i inspirací pro budoucí generace, které ji mohou obohacovat o nové prvky. Doufáme,

že tato tradice bude nadále žít a přinášet radost všem, kteří se s ní setkají.

Koncert romských legend v Divadle Gong tak připomněl nejen sílu romské hudby, ale i její schopnost přemostovat rozdíly a spojovat lidi napříč generacemi. Byla to oslava tradice i inovace, hudba plná emocí a naděje, která obohacuje všechny posluchače bez ohledu na jejich původ.

Gejza Horváth

Amare romane legendi

Andro Prahakro Divadlos Gong has 25. 10. 2024 vicherno koncertos, gilavenas odoj o romane legendi, leperde amaro barvalipen, zor, he savo hin amaro romano bašaviben. Pre adi akcija, so kerđas e Praha 9 jekhetane le spolkoħa VIVA z.s., avile o džene andal calo republika. O koncertos moderinlas cali rat amaro dženo, o Richard Samko. Jov peskre emberšikoha, lače jileha he šukar lavenca vazdelas calo koncertos upre.

Pro podijum pes čerinde avri anglune romane umelci, gilavlas o Antonín Gondolán, Gejza Horváth, Mirek Kalea, Rico Šarkozi, Bertík, Jan Lendel, Erika Fečová, Simona Šenkiová, Kristýna Gunárová he Květa Turtaková. Le spevaken doprovodzinelas cimbálovka, angulno primašis has o Josef Šenki (Korytár), he aja romaňi banda kerđas andre zala ajsi atmosféra, pre savi pes nabisterel. O publikum diňas pativ na ča le virtuozne umelcen, ale čapkišagoha ašardas avri všeljiká repertoaris, o purane he o moderna gila. O koncertos sikhadās, savo hin rajipen andre romaňi kultura, hoj le

bašaviben hin bari zor, hoj jov šaj thovel andre jekhetaňiben o naciji, hoj o bašaviben lošarel savoren, ko les šunen.

Oromano bašaviben ehin, he oda has furtom, pal romano dživipen, či oda has boňa, bijav, pohrebos či aver akciji, všadzi has te šundol o romano bašaviben. O romano bašaviben nane ča pal o džaniben, džal he pal oda, hoj peskra zoraha cirdel le dženen kija peste. O phure Roma imar varekana bašavenas pro sersami – cimbalma, bugova, lavuta, brača, kontra he harmonoňija. Lengro bašaviben lelas le dženen andre svetos, kaj has lošade abo čujinenas dukh. Aleha denas lenge o lavutara te džanel, so o Roma predživen andre peskro dživipen.

Le romane lavutare, so bašavenas andre vinarňi he pal o bari, has bari pativ na ča paš o Roma, ale the andre buchli verejnosta. Choc has o romano bašaviben thodo le phure gilendar, o bare lavutara thovnas andre mek moderno štilos, he aleha lengro bašaviben barolas upre. Sar avilas avri o nevo bašaviben, ta e nevi generacija imar bašavelas

popularno bašaviben he džezos. Aleha romane lavutara barvalarde peskro štilos, vazdle upreder o romano bašaviben, he moneki but džene len vaš ada bares rešpektine nas. But lavutara pes inšpirinde khatar Beatles, he avre bare lumakre ikonendar, avile pr'oda, sar te prephandel o tradično romano bašaviben le neve moderne zvukoha, aleha dine le bašaviben calkom nevo emberšikos.

Le džezos has andre romano bašaviben peskro zoralo than, o klaviristi, saxofonisti, bugoša, bubeňika he o spevaka ande pro podijum energija, andre savi has rešpektos kijo tradiciji, he kedva te sikhavel he te phenel vareso.

O romano bašaviben dživel na ča pro podijum, ale the andre manušengre jile. Choc o phure generaciji meren avri, o neve umelci prelen lengri štafeta, he keren bašaviben avka, sar džan o neve lavutarike trendi. Odoj, kaj varekana has te šundol o tradična gila, adađives o lavutara bašaven štilos funki, soul, rap, he aleha baron upre.

O koncertos Romane legendi amenge leperđas na ča o romano džanipen, ale tiž leha oslavindam oda, so amenge predine o generaciji angl'amende. Adađiveskero bašaviben chudel aver parsuma, ale furt hin andre leste o dživipen, emociji, he o baripen.

Ajso koncertos, sar has Amare legendi, sogalinel ki oda, kaj te liker as amare tradiciji, o jekhetaňiben, he o dživipen avre komunitenca. Te leperas, so has varekana, so adađives. Kaj te aven buter ajse akciji, sar has o koncertos andre Divadlos Gong Prahate, kaj pes te talinas le terne dženenca, le manušenca, le nacijenca. Kaj te džanas, ko sam, he so amen hin.

Gejza Horváth

Památník v Letech u Písku získal prestižní ocenění

Muzeum romské kultury získalo prestižní ocenění v soutěži Stavba roku 2024 za nově otevřený Památník holocaustu Romů a Sintů v Čechách, nacházející se v Letech u Písku. Památník, slavnostně otevřený v květnu letošního roku, obdržel Cenu předsedy Senátu ČR za mimořádný celospolečenský přínos. Toto ocenění, udělené 8. 11. 2024, je uznáním za významný krok v připomínání holocaustu Romů a Sintů a snahu přiblížit široké veřejnosti historické události spojené s nacistickou genocidou Romů a Sintů v naší zemi.

Areál Památníku, který navrhli architekti Jan Sulzer a studio Terra Florida, se zaměřuje na důstojné připomenutí tragické historie bývalého protektorátního tábora, kde byli za II. světové války vězněni čeští Romové a Sintové. Výrazným symbolickým prvkem areálu je les (v budoucnosti vzrostlý, nyní vysazený) symbolizující soudržnost a sílu společnosti, zatímco prázdná místa v něm

symbolizují ztráty, které genocida zanechala. Místo původního tábora je ohraničeno Pietním kruhem. Výstavní a návštěvnické centrum, navržené architektky Janem Stempelem a Janem Tesařem, citlivě doplňuje krajinářský design a slouží pro edukační účely díky interaktivní expozici Paměť místa a místo paměti.

„Lety u Písku. Památník holocaustu Romů a Sintů v Čechách je

nejen místem piety, ale i vzdělávání a reflexe pro budoucí generace a udělená cena tento jeho účel jen podtrhuje. Jsme za ni velmi vděční a uvědomujeme si, že ocenění nepatří jen do rukou Muzea romské kultury, ale všem, kteří se za zbourání vepřina a stavby Památníku zasadili“, komentuje ocenění ředitelka Muzea Jana Horváthová.

Karolina Spielmannová

Famel'ija nadevše – Slovo 21 vydává sbírku povídek romských autorek

Podpora romské literární tvorby patří k dlouhodobým zájmům spolku Slovo 21. Povídková sbírka Famel'ija nadevše sdružuje tvorbu patnácti autorek z klubu romských spisovatelů Paramisara, jejichž příběhy se zaměřují na univerzální téma rodiny – hodnotu, která rezonuje napříč kulturami a je blízká všem čtenářům. Křest knihy, jež je důkazem, že romská literatura má co nabídnout široké veřejnosti, proběhl 5. listopadu v KC Vozovna u příležitosti Mezinárodního dne romského jazyka.

„Na základě rozhovorů s romskými autory jsme přišli na to, že by bylo strašně dobré založit klub spisovatelů, který by kontinuálně podporoval jejich tvorbu,“ uvádí ředitelka organizace Jelena Silajdžić. Romský PEN klub Paramisara založilo Slovo 21 v roce 2019 s cílem podpořit původní literární tvorbu romských spisovatelů. Pro začínající autory je klub místem, kde mohou sdílet své zkušenosti se zavedenými autory a inspirovat se navzájem. Povídky sbírky Famel'ija nadevše tak vznikly i díky tomuto unikátnímu společen-

ství, v rámci kterého dostávají autorky a autoři prostor se rozvíjet a zdokonalovat svou tvorbu.

„Význam pro všechny členy klubu je úžasný. Protože jsme dostali velkou podporu v odborných věcech. Mohli jsme si navzájem předávat svoje zkušenosti a pohledy na literaturu. Mohli jsme se vzájemně obohacovat. Výsledkem je kniha, kterou budeme křtít teď v listopadu,“ komentuje význam literárního klubu jedna z editorek knihy Eva Danišová. V povídkové sbírce dostaly prostor jak začínající, tak již zavedené autorky, díky čemuž vznikla pestrá literární mozaika ucelená především tematicky.

Jak již napovídá název, téma rodinných strastí i nadějí je ústředním motivem knihy. Povídky kladou znepokojivé otázky, zkoumají zranitelnost v našich nejpevnějších vztazích a otevírají úzkosti, se kterými se uprostřed proměňujících se společenských nálad potýkáme. Téma, která autorky otevírají, tak reflektují pocity až překvapivě blízké čtenářstvu.

Spolek Slovo 21 se již více než 25 let zasazuje o začleňování Romů do většinové společnosti prostřednictvím řady aktivit, jako je například doučování romských žáků či organizace Světového romského festivalu Khamoro. Romská literatura je zásadní složkou kulturního dědictví a její popularizace umožňuje romským autorkám a autorům svobodně se rozvíjet a tvořit. „V popularizaci romské literatury vidím obrovský význam. Chtěli jsme podpořit projekt, díky kterému se nejen majoritní společnost, ale i spousta lidí z romské komunity dozví o tom, že existují romští autoři, kteří se věnují romským tématům,“ doplňuje Silajdžić o motivacích, které stály za rozhodnutím organizace knihu vydat.

Vydání sbírky Famel'ija nadevše podpořili Bader Philantropies, Hlavní město Praha a Státní fond kultury České republiky. Událost Křestu knihy navíc podpořilo Ministerstvo kultury a Městská část Praha 3.

Marie-Anna Růžičková

O cestování po Balkáně s Petrem Torákem

Petr Torák je ředitelem organizace Compas Charity ve anglickém městě Peterborough. V jednom z předchozích čísel Romano hangos jsme čtenářům nabídli článek o otevření nového kulturního centra Baripen, za kterým stojí Petr Torák a jeho pracovní tým. Se svým týmem se nyní vydal na Balkán, kde natáčel rozhovory s místními Romy a převezl knihy z pozůstalosti Paula Polanského do centra Baripen.

Pojďme se podívat, jaká byla jeho pracovní cesta na Balkán a kam zavítá příště.

Dobrý den, pane Toráku, jaký byl cíl Vaší cesty na dalekém Balkáně?

Dobrý den. Cesta na Balkán proběhla v rámci našeho projektu Baripen. Hlavním cílem bylo natočení rozhovorů s Romy, kteří žili v 90. letech v uprchlických táborech v Mitrovicích v Kosovu. Tyto tábory se nacházely na půdě kontaminované těžkými kovy a Romové žijící v těchto místech trpěli (a stále trpí) zdravotními problémy. Také jsme měli za cíl převzít zbytek pozůstalosti Paula Polanského (převážně jeho knihy) do Anglie.

Kdo s Vámi během Vaší dlouhé cesty po Balkáně cestoval?

Po Balkánu jsem cestoval s kolegy z Compas Charity. S Michalem Mižigarem, Raimondou a Markem.

Co jste během své cesty viděli a co vás překvapilo?

První zastávka byla v Makedonii, kde jsme měli několik setkání s romskými lidry a zástupci romských organizací. V hlavním městě Skopji se mi velice líbilo. Lidé byli velice přívětiví, zákaznický servis byl velice dobrý a architektura byla úchvatná. Také jsme navštívili romskou obec Šutka (Šuto Orizari). Je to jediná obec na světě, kde je úředním jazykem romština, bydlí tam převážně Romové a starosta je také Rom. Určitě se tam budu chtít jednoho dne vrátit a strávit tam více času.

Ze Skopje jsme se přesunuli autem do Prištiny, hlavního města Kosova. Tam jsme strávili noc a druhý den jsme se přesunuli do Mitrovic, kde jsme navštívili místní romskou mahalú (sousedství – vyloučenou lokalitu), abychom nahráli rozhovory s několika romskými rodinami o jejich zkušenostech a životě v uprchlických táborech. Byl to opravdu velice smutný a silný zážitek. Kvůli kontaminaci těžkými kovy mají tito Romové trvalé zdravotní následky a trpí různými nemocemi.

Z Mitrovic jsme pak odjeli autobusem směrem k Srbsku, ale na hranicích nás čekalo nemilé překvapení. Na hraničním přechodu mezi Kosovem a Srbskem nám srbská policie oznámila, že nás nepustí do Srbska. Snažili jsme se zjistit důvod, ale jen opakovali lámanou angličtinou, že máme v pasu razítko z Kosova a že nás nepustí. Nechali nás stát i s kufry uprostřed hraničního přechodu a řekli nám, ať jdeme pryč. Podařilo se nám najít taxi a museli jsme jet zpět do Prištiny, pak do Skopje a přes Makedonii jsme přešli hraniční přechod do Srbska. Asi po šesti hodinách v taxi jsme se dostali na naši cílové destinace Niš v Srbsku. Tam jsme druhý den shromáždili knihy Paula Polanského a v kufrech jsme je převezli do Anglie.

No, muselo to být náročné, podle toho, jak to popisujete. Ale dobře, že jste to vše zvládli! Jak byste popsali místní obyvatele?

Ve všech třech zemích jsme byli velice příjemně překvapeni. Lidé se k nám chovali přívětivě a cítili jsme se tam bezpečně. Před cestou na Balkán jsme četli spoustu vládních i nevládních průvodců a rad ohledně cestování po Balkáně a často se tam objevovaly reference ohledně kriminality a nebezpečných míst, ale naše zkušenosti byly pouze pozitivní.

Pane Toráku, víme o Vás, že jste dobrodruh a rád cestujete. Chtěl byste žít v některé z těchto zemí?

I přes to, že například v Makedonii a Srbsku se mi velice líbilo, nedokážu si tam představit žít. Po 25 letech života ve Velké Británii jsme již zvyklí na jiný životní styl a hlavně zákaznický servis.

Jaké jsou vaše další plány, kam zavítáte příště a proč?

Za měsíc se chystám do Švédska, do města Malmö, kam jsem pozván na mezinárodní konferenci o romském holocaustu. A tento rok pak zakončím tradiční cestou do Prahy, kde strávím pár dní načerpáním vánoční atmosféry a také se zúčastním akce Sejdeme se na Nuselské.

rozhovor vedla Veronika Kačová

Duchnori...

Imar avel o jejsos, avri hin namištes, šil the nalačo dīves, me mušinav te džal andro foros vareso te cinel. No, nakamel pes mange te džal, ale mušinav. Lava pre mande o gerekos, te na preku šudrav.

Sidarav ko autobusis, no mištes mange nadžal, bo mire čanga imar man našunen. Som rado, hoj imar som pre zastávka, hin adaj but manuša, the ňikaske pes nakamel te vakerel, sako kamel sig te džal andro autobusis, the te bešel peske, the me kamav. Nek avel imar, bo hin šil! Lačhes, hin imar adaj, džav andro autobusis, the bešav mange. Kamav te dikhel perdal e blaka, ale nadikhav nič, bo hin bari muchľa. No so, nek avav andro foros, vareso cinava, the džava mindar khere. Nane odava dur, tel o pandž perci sam andro foros.

Avilam andro foros, the me sidarav andro Teskos, the adaj hin sa pherdo, ale ňikhaj nadikhav mire pajtaškiēnen. No nič, pofinav, the džav avri. Ale s'oda hin? Pale mušinav te džal te muterel, odava nane modo, so man diňa e doktorka ajse praški, so furt phirav... ale kaj akaňik džava? Joj, miro gulo Del, so te kerav? Sidarav avri the dikhav, kaj te džav man avri te muterel. Dikhav, hoj pal o Teskos hin o stromi, the bari pažiťa, joj, odoj džav. Čak te na man vareko dikhel, avela odava bari ladž! No sig, sig thovav o taški pre phuv, the imar šaj muterav. Joj, mištes, nadikhav ňikas, odava hin lačhes. Čirdav pre mande e cholov, the imar hin mange mištes! Sako džanel, savo odava hin, kana le manušes chuden ajse veci, the ňikhaj nane o budaris.

Lav mire taški u dikhav pal e pažiťa, s'odava hin? Čulo dureder dikhav ajse veca, sar e duchna. Džav kija, the adaj pašol varesavo manuš pre phuv, the hin andre učardo la duchna. Jaj, miro Del, adaj hin varesavo manuš avri, ajso šil... Som paš leste, the dikhav, sar pes trasinel, hin leske šil, abo hin nasvalo?

Hazdav pal leskero šero e duchna, the dikhav, hin odava murš, ale avri nadichol mištes.

„So tu adaj keres?“ phučav lestar.

„Odava hin miro than...“

„Tu adaj soves?“ phučav.

„Hi, sovav. Ale tu mange nades smirom, hin man baro šil...“

„Me čak tutar phučav, me nakamav adaj...“

O gadžo pes calo trasinel, talam hin les horučka. „Dža het khatar mande, me adaj bešav...“

„Nane ňiko, ko tuke pomožinelas? Tu sal bijo kher?“

„Hi, som bijokheribnaskero, ale ada hin miro than...“

„Nane tut o praški?“

„Na, nane man nič...“

„Man hin adaj o brufenos, dava tuke te pijel, avela tuke feder...“

„Me avava feder, sar man avri spořinava, palek mange avela mištes.“

Sar leske avela lačhes, andre ajso baro šil? The imar avela o jevend, jiv perela, sar jov dživela? Diňom leske te pijel o praškos, calo pes trasinel, avri pijľa, the učarel pes, the o šero andre učarel.

„Soske sal adaj, so nasal pro azilos? Odoj hine o vodri, šaj tuke mištes odoj pro hačos te pašol...“

„Našřik, nane man o love, biš koruni...“

„Ale tu sal nasvalo, mušinen tut te lel andre...“

„Odava nadžal, bo nane man sar phenav o love, the odoj našřik pašlos calo dīves, čak te sovel pre rat, the palek mušines te džal avri...“

Joj, miro Del, avkakes te dživel? So amenca savore manušenca kerel o štatos? Dži kaj gelam? Keci manuša hine bijo kher?

„Tu sal lačni manušni, ňiko pre ma aňi nadikhel. Sar mange avela feder, me džanav, sar dživava, the kaj džava. Imar preku džidilom štar jevenda, hin man pajtaša, maškar amende, sako pomožinel, sar šaj...“

„Ale so ajso iletos, našřik džas pale?“

„Te džal pale? Ha, ha, te dživav sar trestancos? Kaj te pořinav vaš o bitos bare love, vaš o paňi, pre elektrika? Na, na, me šoha nadžava pale, ajse povinosťa?“

„Ale dživehas sar manuš, pašloha andro žužo hačos...“

„The vaš soske? Vaš o sikra love...“

„Užar, tu phenes, hoj tuke hin mištes akajso iletos?“

„Mištes iletos? No, čak nek avri sastuvav, savoro avela feder...“

„Dikhav, hoj tu nasal phuro manuš, šaj aves pale...“

„The soske? Vaš kaske? Imar man nane ňiko, nane vaš kaske te kerel phari buři, e romňi man mukhľa the le čhavorenca, nane aňi bitos, andal e buři man avri čhide, avka soske?“

„Vaš tuke, kaj sal murš...“

„Me nakamav te dživel pre povinosťa. Phenav tuke čačes, man odava nabavinel avka te dživel...“

„The šundom pal ole neziskovki, jon tumenge pomožinen...“

„Joj, ta dikhes, sar amenge pomožinen. Jon peske pomožinen, kaj len te avel o love andro posita. Nič nane vaš amenge, jon pre amende chinen...“

„Me duminav, hoj pomožinen le manušenge...“

„Sar phenav, nič the nič nakeren vaš amenge. Me tuke phenav čačes, šoha me nadžava pale, nane vaš kaske,“ phenel, the učarel pes upre, the o šero.

Dikhav, hoj imar nakamel te vakerel, lav mire taški, the džav khere. Avkakes odava kiden o bijokherutne? O iletos sar povinosťa? No, me džanav, hoj akaňik hin savoro igen kuč, ale o kheriben hin vaš mange odava jekhbareder barvalipen...

Irena Eliášová

Rozhovor s Viktorem Elšíkem o romském jazyce

Viktor Elšík vyučuje různé kurzy v rámci oboru Obecná lingvistika na pražské filozofické fakultě UK, od přehledu jazyků světa přes obecnou morfologii, historickou lingvistiku a jazykovou typologii až po terénní výzkum jazyka. Studentům nabízí rovněž kurz Romština pro lingvisty, dříve vyučoval i přímo na oboru romistika. Více se dočtete v našem společném rozhovoru. Přeji příjemné čtení.

Dobrý den, pane Elšíku, dovoluji Vám poděkovat, že jste si na náš rozhovor našel čas, jsem za to moc ráda. Mohl byste se nám představit?

Kiválinav tumenge, Romalen te gádžalen, lačo dí, but bast taj sastipe. Akharen man Viktoriske. Pándžvārdeš beršiko akán ová Novemberbe. Si man romni kaj trín čháve, dúj čhajaj táj jékň chá. Bešav Prágate taj Benešoste, furt překu phirav maškar adana dúj fóri. Dógozinav andi bari iškola, sikavav odoj pal o čhibja, pláne pal i romani čhib.

Představil jsem se vám v romštině, kterou jsem se naučil od přátel ve vesnici Selice na jihozápadním Slovensku, myslím, že romštitě čtenáři mi porozumějí. Pro jistotu ale přeložím: „Přeju vám, Romové i Neromové, dobrý den, hodně štěstí a zdraví. Jmenuju se Viktor. Ted v listopadu mi bude padesát. Mám ženu a tři děti, dvě dcery a jednoho syna. Bydlím v Praze a Benešově, pořád mezi těmihle dvěma městy přejíždím. Pracuju na vysoké, učim tam o jazycích, hlavně o romštině.“

Pracujete jako lingvista. Mohl byste čtenářům přiblížit svoje povolání?

Jsem zaměstnán na univerzitě, takže moje práce má dvě hlavní složky: výuku a výzkum.

Učím různé kurzy v rámci oboru Obecná lingvistika na pražské filozofické fakultě, od přehledu jazyků světa přes obecnou morfologii, historickou lingvistiku, kontaktní lingvistiku a jazykovou typologii až po terénní výzkum jazyka. Dříve jsem učil i několik kurzů na pražské romistice, dnes studentům nabízím kurz Romština pro lingvisty, kde obecní lingvisté a další zájemci můžou získat vhled do stavby a fungování romštiny. Ve všech svých kurzech obecně jevy a struktury nezřídka ilustruju romskými příklady, takže mezi našimi absolventy není nikdo, kdo by se o romštině a jazykové situaci romských komunit nic nedozvěděl. Vedl jsem několik romistických disertací, tj. prací, kterými studenti získají doktorský titul. Jednou z nich byla například gramatika naší olašské romštiny, další třeba popis jazykové socializace dětí v jedné romské osadě na Slovensku. Většina mých doktorandů se nadále romštině profesně věnuje, což mě velmi těší. V současné době vedu také několik bakalářských prací o romštině, třeba jednu o fungování určitého členu v jedné varietě polské romštiny.

V oblasti výzkumu se věnuju hlavně romštině, a to její struktuře, nářeční variabilitě a vývoji. Pracuju sice i s existujícími popisy – tj. gramatikami a slovníky – romštiny, hlavní zdroj poznání ale pro mě vždy byl výzkum romštiny přímo v romských komunitách, mezi Romy, především na Slovensku. Se dvěma mámi bývalými doktorkami pracujeme na nářečním atlasu tzv. centrální romštiny, nahrávali jsme – i s dalšími kolegy a studenty – ve více než 400 romských lokalitách na Slovensku, v Česku, Maďarsku, Polsku, Ukrajině, Slovinsku a Rakousku. V tuto chvíli máme hotových přes tisíc nářečních map. Dále právě dokončuju slovník a gramatiku romského dialektu, kterým se mluvív v Rožňavě a v několika maďarských vesnicích na jih od ní; vyjde v angličtině. Rád bych také dopsal gramatiku a slovník selické romštiny, kterou jsem se představil na začátku rozhovoru. Kromě toho píšu různé menší odborné texty, ted třeba o romském slovese kempel „je třeba“ a jeho vzniku.

Vzpomenete si na Vaši první větu v romštině?

Dža khére, more! „Jdi domů, chlapec!“ Opakoval jsem ji po spolužákovi na základce, ale to jsem ještě nevěděl, co znamená. Na gymnáziu jsem si pak pořídil romsko-český slovník od Mileny Hübschmannové a jejích kolegyn a začal se učit z něho. Pevné základy romštiny mi poté dala pražská romistika, plyně romsky jsem se ale naučil až při pobytech u přátel v Selicích.

Do jaké skupiny jazyků patří romština?

Romština je jazykem indoevropským. To znamená, že se – stejně jako třeba čeština, angličtina, španělština nebo řečtina – vyvinula z indoevropského prajazyka, kterým se mluvilo před několika tisíci lety. Některá podobná romská a česká slova, například romské mas a české maso, skutečně vycházejí z téhož praslova. V rámci indoevropské jazykové rodiny patří romština do skupiny indoíránské, bližší příbuzná je tedy třeba s perštinou, a v rámci téhle skupiny do podskupiny indoárijské. Indoárijskými jazyky mluvív většina obyvatel severní části Indického poloostrova, nejvýznamnější mezi nimi jsou hindština/urdština a bengálština. Když se Romové třeba v Anglii potkají s Indý, Pákistánci nebo Bangladéšany, můžou si povšimnout některých podobností v základní slovní zásobě. Všechny indoárijské jazyky, včetně romštiny, se vyvinuly z jazyka velmi blízkého sanskrtu.

Indoárijskými jazyky mluvív i některé menší skupiny na Blízkém východě, například Domové v Turecku, Sýrii, Libanonu, Palestině a Izraeli. Dříve se o těchto blízkovýchodních jazycích mluvilo jako o „asijské cikánštině“, s romštinou však mají společného v podstatě jen to, že je-

jich mluvív mají příbuzná etnonyma (Rom, Dom, Lom). I na Blízkém východě však žijí mluvív skutečně romštiny, třeba Zargárové v jedné vesnici nedaleko iránského hlavního města Teherán. Mimo Evropu dále na romštinu můžeme narazit mimo jiné v obou Amerikách, v Austrálii, v asijské části Ruska a v Kazachstánu, na Kavkaze a malé romské komunity jsou známy i z Číny. Romštinu však nenajdeme v Indii, kde žijí jen vzdálení příbuzní evropských Romů.

Zajímá mě, jaké jsou rozdíly v romštině různých skupin Romů?

Romské dialekty můžou být velmi odlišné a není vůbec absurdní o romštině uvažovat jako o skupině několika bližší příbuzných jazyků, a mluvív tedy o různých romštinách. Často odlišnost mezi romskými dialekty přirovnávám k odlišnosti mezi slovanskými jazyky. Nejzákladnější slovní zásobě jakžtakž rozumíte, a když se dorozumět budete opravdu potřebovat, tak nejspíš hladý neumřete, ale abyste pochopili smysl delšího vyprávění, na to už jsou odlišnosti často příliš velké.

Romštiny se mezi sebou odlišují jak ve slovní zásobě, tak v rovině zvukové, gramatické i pragmatické. Abych uvedl pár příkladů: Jen v romštinách rámci bývalého Československa pro takový základní pojem, jako je „stůl“, najdeme několik etymologicky odlišných výrazů – chamaskri, skamind, kafidi, mesáři nebo nedávne přejímky astala, ostolo či stolos, a to nemluvím o všech romštinách dalších. Někde se „manžel“ řekne rom, jinde gadžo, ještě jinde se pak musí použít jedno z uvedených slov, podle toho, jestli je manžel Rom, nebo ne. Některé romštiny mají pevný přízvuk a dlouhé samohlásky, jiné ne. Většina romštin má osm pádů, existují ale i romštiny, kde pád zcela zanikl. Většina romštin má určitý člen, některé ale nikoli. Některé romštiny mají jen předložky, jiné i záložky. Ve většině romštin se rozlišuje mužské zájmeno „on“, ženské „ona“ a množné „oni/ony“, jsou však i romštiny, kdy všechna tato zájmena splývají. V některých romštinách existuje vykání, v dalších se každému tyká. A doslova tisíce dalších věších či menších odlišností.

Dokážou se Romové dorozumět, i když jsou z jiné země? Příklad: čeští Romové a španělští Romové?

Všichni dospělí mluvív romštiny ovládají nejen romštinu, ale přinejmenším i jazyk či jazyky většinového obyvatelstva oblastí, v níž žijí. Například ve zmíněné vesnici Selice mluvív všichni Romové romsky, maďarsky a slovensky, a většina z nich i dobře česky, protože za komunistů jezdily celé rodiny za prací do Čech a na Moravu, a protože sledují i českou televizi. Starší pak ze školy aspoň základně ovládají ruštinu, mladší zas angličtinu nebo jiný

Dokončení ze str. 4

mezinárodní jazyk. Mluvíci romštiny jsou prostě obecně multilingvní, mnohojazyční. Monolingvní v romštině mohou být jedině malé děti, ačkoli dnes už je v mnoha komunitách běžné, že se děti od malička učí vedle romštiny i místnímu „gádžovskému“ jazyku.

Na druhou stranu zdaleka ne všichni Romové romštinu ovládají. V některých zemích a oblastech už Romové romsky nemluví třeba i několik staletí, jinde je ztráta romštiny otázkou posledních desetiletí či let. Třeba ve Španělsku, na které se ptáte, zanikla mezi místními Romy – říkají si Calorré – romštinu už před několika staletími; od malička mluví španělsky, byť si ve svém etnolektu španělštiny zachovali nějaké to romské slovo. S těmi by se tedy český Rom ovládající romštinu domluvil jedině španělsky nebo nějakým mezinárodním jazykem.

Dobře rozumět si nemusejí ani Romové různých skupin žijících v rámci jediné vesnice. Třeba v Selicích, které už jsem několikrát zmiňoval, žijí jednak maďarští Romové, usedlí od konce 18. století, jednak Romové olašští, kteří do této oblasti dorazili mnohem později a začali se usazovat až ve 20. století. Olašských Romů je ve vesnici méně, a tak se přirozeně učí i dialekt Romů maďarských, naopak to ale neplatí, a maďarští Romové tak olaštině rozumějí jen velmi omezeně. Maďarský Rom ze Selic by se základně domluvil třeba s Romem z rakouského Burgenlandu, kde se mluví blízce příbuzným dialektem, bude už ale mít značné potíže dobře rozumět třeba usedlým Romům na východním Slovensku a absolutně nemá šanci porozumět romštině finské nebo turecké. Oproti tomu slovenský nebo český olašský Rom se poměrně snadno domluví s jinými olašskými Romy kdekoli ve světě, protože olašské dialekty, které jsou geograficky nejrozšířenější, jsou si dosti podobné. Tvoří jen jedinou z tučtu hlavních nářečních skupin romštiny.

Jaké jsou další zajímavosti v romském jazyce? A co se Vám na romském jazyce líbí?

Na romštině mě fascinuje spousta věcí, nejvíce asi její obrovská různorodost. Něco se od místních Romů naučíte, dojdete o vesnici dvě dál, a tam zas může být všechno jinak. Nenajdete téměř žádný rys, které by sdílely všechny romštiny. Člověk by čekal, že aspoň tak základní a většínou velmi konzervativní slovo jako „bratr“ bude ve všech romštinách podobné, ale ne, v části Podunají na Slovensku původní slovo phral už Romové nepoužívají a říkají eččo (z maďarského öcs „mladší bratr“) nebo testvíro (z maďarského testvér „sourozenec“, doslova „tělo–krev“). Docela mě baví významové posuny slov v různých romštinách. Na slovenských Kysucích se třeba „jablko“ označuje původním slovem pro „hrušku“ a v jedné vesnici u Rožňavy si dvě blízká slova prohodila význam: rup tu znamená „zlato“ (a ne jako jinde „stříbro“), zatímco somnakaj znamená

„stříbro“ (a ne jako jinde „zlato“). A není to nějaká chyba při překladu, takhle to v oné vesnici říkají všichni Romové.

Jakými dalšími jazyky je romštinu ovlivňována?

Romštinu je dnes ovlivňována většinovými či regionálně dominantními menšinovými jazyky všech oblastí, kde Romové žijí. V Mexiku to je španělština, ve Finsku finština a švédština, v Lotyšsku lotyština a ruština, v Bulharsku bulharština a turečtina, v Íránu perština a ázerbájdžánština a tak dále. Velmi snadno dochází k přejímání slovní zásoby, ale tam, kde Romové žijí delší dobu, je romštinu ovlivněna i ve své zvukové stavbě a stavbě slov a vět. Přejímají se hlásky, prozodie, pomocná slova, předpony a přípony, kategorie a konstrukce, idiomy, v podstatě všechno možné. Abych dal konkrétní příklad: v selické romštině zanikl pod vlivem bezrodé maďarštiny u zájmen 3. osoby rozdíl v rodě a slovo ój, původně znamenající jen „ona“, znamená dnes „on, ona“ bez ohledu na rod.

Lexikální i gramatické přejímky z kontaktních jazyků nám pomáhají sledovat putování jednotlivých romských skupin. Všechny olašské dialekty například sdílejí mnoho přejímek z rumunštiny (třeba luma „svět“, které si tak rádi vypůjčují naši neolašští Romové, protože jim mylně zní jako původní, nepřejaté slovo), a tak je jasné, že původ všech olašských Romů musíme hledat v rumunských knížectvích, odkud migrovali po zrušení otroctví. Všechny romské dialekty sdílejí silný vliv byzantské řečtiny; v době pobytu Romů v Byzanci byla romštinu ještě poměrně homogenní. Ještě starší je vliv arménštiny a perštiny, a je tedy jasné, že z Indického poloostrova museli Romové migrovat právě přes oblasti, kde se těmito jazyky mluvilo. Muselo to být ještě před tím, než začala perština ve velkém přejímat arabská slova, protože sdílené arabismy v romštině najdeme. To také vylučuje, že by některé romské skupiny do Evropy došly přes severní Afriku, jak se někdy mylně uvádí. I zaniklá romštinu španělská měla přejímky ze západoslovanských jazyků a z němčiny, a předci dnešních Calorré tedy museli projít střední Evropou.

Jak podle Vás romštinu zachovat?

Jaká je její budoucnost? A jakými postoji by si, podle Vás, samotní Romové měli uchovat svůj jazyk? Jaká je budoucnost romštiny? Velmi různá. Romštinu jako celek zcela jistě v dohledné budoucnosti nezahradí, některé romštiny však určitě ano, tak jako už jich mnoho zaniklo v minulosti.

V komunitách a rodinách, kde se rodiče na své děti z různých důvodů rozhodnou romsky nemluvit, tam je romštinu odsouzena k zániku. Jen velmi málo by v takových komunitách pomohlo, kdyby se romštinu vyučovala na školách; pro zachování jazyka je vždy nejzásadnější jeho mezigenerační předávání v rodině. V jiných komunitách je naopak romštinu dosud jazykem každodenní komunikace, děti v ní vyrůstají a nezřídka se majoritní jazyk naučí až ve škole. Tyhle romské děti by naopak měly mít právo učit se i ve svém rodném jazyce, přinejmenším na prvním stupni základní školy.

Je to obrovská nespravedlnost, že tuhle možnost většina romských dětí, a to nejen u nás ve střední Evropě, nemá. Kromě dalších projevů diskriminace pak děti vyrostlé v romštině musejí bojovat i s tímto handicapem; ve škole mají, hlavně zpočátku, všechno těžší. Často se pak stává, že právě proto, aby to děti ve škole měly snazší a aby pak měly v životě větší šanci uspět, rozhodnou se rodiče, a můžou to být hrdí Romové, na ně romsky nemluvit. To je motiv, který se ve výpovědích našich konzultantů v komunitách, kde se romštinu dětem už nepředává, často opakuje. Tihle rodiče si neuvědomují, že vyrůstat se dá i se dvěma jazyky, jako se to děje třeba v Selicích, kde se většina romských dětí učí od malička, v přirozené komunikaci se členy rodiny, romsky i maďarsky nebo slovensky. Zároveň však rozhodnutí těchto rodičů rozumím. Kdyby bylo naše školství vstřícnější k jazykovým menšinám, nemuseli by být vystaveni volbě mezi tím, jestli dětem předávat jazyk předků a kulturní svět s tímto jazykem spojený, anebo jim zvýšit šance na dobrý život.

5. 11. jsme si připomněli Mezinárodní den romského jazyka. Co pro Vás osobně znamená a co byste chtěl popřát našim čtenářům?

Příznám se, že svátky moc nevnímám, neslavím a neprožívám. Když se ale nad významem Mezinárodního dne romského jazyka na váš popud zamyslím, napadá mě, že by to pro mnohé mohla být příležitost dozvědět se, že romštinu vůbec existuje, že je to jazyk lexikálně bohatý a gramaticky komplikovaný (a nejen nějaká „hantýrka“, jak o romštině mnozí nepoučeně a v posledku rasisticky uvažují), jazyk s velmi komplexní historií a téměř neuvěřitelnou vnitřní různorodostí, a uvědomit si, že romštinu je nadále – a to i v České republice, kde je silně ohrožená – pro mnoho lidí jazykem, skrze který vnímají svět a v němž se cítí nejvíce sami sebou.

rozhovor vedla Veronika Kačová

Peřinka...

Nastává podzim, už je venku docela chladno, spíš je zima po ránu, a dost! Mně se nechce nikam, ale musím jít do města nakoupit, nu, co dělat. Musím, tak se obleču teple, ať nenastydnu.

U autobusové zastávky je dost lidí, to je fajn, že to stíhám, jinak nevím, jak bych se dostala do města. Ty moje nohy mě nechtějí poslouchat, musím přidat do kroku, jinak mi to ujede. Konečně jsem na místě. Zdravím se s každým, ale nikomu se dnes nechce do řeči, asi je jim taky zima. Každý vyhlíží autobus, už aby dojel! Za chvíli se ukázal a všichni se hrnou, aby se usadili. Hned mi je líp, sedím u okna a snažím se z něj koukat ven, ale nic nevidím, je velká mlha. To nevádi, za chvíli vystoupíme, ještě, že to není daleko, za pět minut jsme na místě.

V Tescu je taky hodně lidí, ale žádný známý, známá, co se děje? Zvláštní den dnes, pokaždé si pokecám s někým a dnes nikdo nemá náladu, anebo každý spěchá domů? Asi ano, jako já, nakoupila jsem a honem k autobusu. Ale kdepak! Na mě se žene něco strašného, ty léky mi nedají klidu, musím okamžitě na malou... ale kam? Město nemá pro tyto účely, aby si člověk ulevil, zařízení nic! Musím rychle, za Tescem, tam je louka a stromy a snad tam si ulevím. Panebože, jen aby mě nikdo neviděl, to by byla ostuda! Každý ví, jaké to je, když to na člověka přijde a nemá kde, potom hledá místečko, kde si uleví a je klid. Sláva, už je mi dobře, natahuju si rychle kalhoty a koukám kolem, našťásti mě nikdo neviděl.

Beru tašky a rozhlížím se, je tu opravdu krásně, ty nádherné stromy a tam dál, pane jo, co to je? Najednou vidím, vypadá to jako peřinka nebo polštář? Pomalu jdu k tomu místu a opravdu, je to peřina a polštář a leží tu člověk. Je to muž, je vidět jenom jeho hlava, panebože, snad tu nespí, v takové zimě...

Opatrně mu sahám na hlavu a on ji zvedá. Je to mužský a vypadá hrozně.

„Pane, co...?“

„To je tady moje...“ povídá a mluví koktavě.

„Co tu děláte, vy tady spíte?“ ptám se ho.

„Ano, já tu bydlím a je mi hrozná zima a vy mě otravujete...“

„Ne, ne, já se jen ptám...“

„Asi má horečku, celý se třese. „Běžte pryč, já...“

„Vy jste nemocný, je někdo, kdo vám pomůže?“

„Ne, nikdo tu není, jenom já sám, to je moje místo...“

„Pane, vy jste bez domova?“

„Ano, to je můj domov, a nechte mě!“

„Jistě, pane, ale nemáte léky, paralen nebo brufen?“

„Ne, nic nemám, já budu dobře, jen se vypořím,“ odpověděl a zakryl si hlavu.

Vidím, že nechce, abych tu byla, ale mně to nedá. Jak může takto venku ležet a potit se. Věří, že se vyléčí, co nevidět bude sníh a velká zima, jak to tady přežije? Je mi z toho na nic, panebože, co to s lidmi udělalo? Kam jsme to dopracovali?

„Nemám žádné léky, nemám peníze,“ odkryl hlavu.

„Já vám dám brufen, mám tu s sebou v tašce. Ale proč jste tady, proč nejste na azylu? Tam jsou postele a můžete klidně ležet...“

„Nejde to, je plný a já nemám peníze...“

„Ale jste nemocný, musí vás vzít...“

„Nejde to! Nemám na poplatek dvacku a nejsou prázdné postele, tam nelze celý den ležet, jenom v noci spát a potom musíme ven...“

To snad ne, takto žít... Otvírám láhev s pitím a podávám mu i s brufenem.

„Tady se napijte a vezměte si prášek, to se vám uleví...“

„Vy jste hodná, za celou dobu si mě nikdo ani nevyšimnul...“

„A povězte mi, jak budete přes zimu venku? To přeci nejde, zmrznete...“

„Ale ne, paní, jak se uzdravím, to já vím, kam půjdu, nezmrznu. Už jsem přežil zimu čtyřikrát, já se umím postarat a mám i přátele, kteří mi pomůžou, myslím mezi námi bezdomovci, my si pomáháme, jak můžeme...“

„Ale co to je za život? Nejde se vrátit zpět?“

„Vrátit zpět? Ha, ha, žít jako vězeň? Platit za všechno, drahé nájemné, elektriku, vodu, to nemám zapotřebí, nemám žádné povinnosti...“

„Ale žít jako člověk, ne? Ležel byste v pěkné čisté posteli...“

„A co z toho? Dřít jako blbec za malé peníze...“

„Počkejte, vy říkáte, že vám tento život vyhovuje?“

„Vyhovuje? Inu což, jen abych se uzdravil, bude zase dobře...“

„Koukám, že nejste tak starý, ještě byste všechno mohl vrátit zpátky...“

„K čemu? Pro koho? Přišel jsem o rodinu, o byt, z práce mě vyhodili, nemám pro koho se snažit, je to všechno na nic...“

„Pro sebe, abyste byl chlap a muž! Žít normálně...“

„Abych vám řekl pravdu, já nechci. Žít pro povinnost mě nebaví...“

„Jsou tu nějaké organizace, neziskovky, ti se starají...“

„Ano, starají se o nás, vidíte, jak dobře. Ty neziskovky se starají o sebe, aby měly plné kapsy peněz, ale na nás kašlou, to vám řeknu!“

„Ale já myslím, že se starají...“

„Jak říkám, nic a nic. Staráme se o sebe sami, vyhovuje nám to. Věřte mi, já se nikdy zpátky nevrátím, není pro koho,“ řekl a zakryl si hlavu peřinkou.

Beru svoje tašky s nákupem a odcházím od něj. Mám hrozný pocit, takto to berou bezdomovci, život jako povinnost? Je pravdou, že dnes je všechno drahé, ale mít svůj domov je pro každého to nejdražší...

Irena Eliášová

Stará romská slova mizí, ale existuje záchrana

Dokončení ze str. 1

Co tě na této práci nejvíc fascinuje? Vlastně všechno. Celý proces. Komunikace s lidmi, schopnost Romů vytrvat v tom, co dělají, což je vlastně přesný opak toho, jak nás tradičně vidí většina. Stále se mi potvrzuje názor, že Romové v podstatě dosahují jakýchkoli úspěchů, ne díky něčemu, ale navzdory všemu. Jsem za tuto příležitost velmi vděčná, protože díky této aktivitě jsme konečně dostali příležitost představit naši kulturu z pohledu nás Romů. Bez mýtů, zkreslování, přivlastňování, bez příkrášlování, romantizování. Bez záměny společenského postavení s kulturním projevem. Myslím, že jsme většinu překvapili hlavně tím, že jsme ukázali a dokázali existenci romské střední třídy, kde se nejvíce zachovává kultura, jazyk, femesla a kde historická paměť neselhává.

Jaký význam má pro tebe, jako pro Romku, romský jazyk?

Romština není můj mateřský jazyk. To znamená, že rodiče mě a mého bratra záměrně neučili romsky. Naučili jsme se jí rozumět vedle prarodičů a babiččiných sester, které mezi sebou mluvily pouze romsky.

Později jsem se jí naučila aktivně používat. A tím, že to pro mě byl naučený jazyk, jsem neměla takový problém a „předsudky“ vůči jiným dialektům romštiny, se kterými jsem se setkávala jako tlumočnice. Spíše mě fascinovala bohatost dialektů, nuance gramatických a lexikálních struktur, které se do jazyka dostaly z jiných majoritních jazyků. Ale také to, že Romové z různých částí Evropy, různých náboženství, se po chvíli „ladění“ dokáží bez větších problémů dorozumět, a to i tisíc let po opuštění své indické praplasti. Jsme opravdu skvělí!

Překlady mne rozesmály, dokonce jsem brečela

Kterým významným osobnostem jsi tlumočením propůjčila svůj hlas, nebo tě zaujaly jejich texty? Nejvíce vzpomínám na překlad knihy Eleny Lackové *Mrtví se nevracejí – O mule na aven pale*. Byly to velmi emotivní příběhy, vyprávěné v podstatě jednoduchým jazykem, někdy s květnatými přivlastky. Ale nakonec mě jako čtenáře silně zasáhly. Málokdy se mi to stává, ale u tohoto překladu jsem se smála, nenáviděla, trpěla i brečela...

Překvapilo tě někdy, nebo oslovilo, něco z obsahu, který jsi překládala? Co to bylo a proč?

Překvapily mě básně Jozefa Ravasze. Kniha *Domeček v srdci*. Stojí za to si ji přečíst. A před několika lety jsme do slovenštiny přeložili knihu Tery Fabiánové *Jak jsem chodila do školy*. Ten text je prostě skvělý. Dělal jsem podle něj rozhlasovou dramaturgii, takže proto. Studenty to bavilo, mě to bavilo, ale bylo to velmi náročné. Ona byla mistryně.

Google překladač a romština

Jsi dlouholetá překladatelka romštiny, jak hodnotíš kvalitu překladu romštiny v Google překladači? Dříve Google používal slovníkový překlad, ale v současnosti se technologie posunula směrem k využití umělé inteligence a takzvaného transformera, neboli strojového překladu, který je intuitivnější a dokáže také předvídat, kam bude věta, kterou uživatel zadá, směřovat. Proto je rychlý a víceméně spolehlivý, i když ne vždy zcela přesný. Tento překladač je konkrétně založen na slovníku, který vychází z romského dialektu Vlax. Ten je, myslím, v Evropě asi nejrozšířenější. Na Slovensku, ale i v České republice, je to naopak dialekt menšinový. Pro ty z nás, kteří nejčastěji používají severocentrální romštinu, může být proto tento překlad méně srozumitelný.

Může se, podle tebe, běžný laik, který romštinu příliš nezná, spolehnout na tento překlad?

V zásadě ano. Základní fráze fungují dobře a srozumitelně.

Na co bys upozornila a co bys naopak vyzdvihla na překladači?

Jak jsem řekla, je to jeho rychlost, rozsah je skvělý, základní fráze jsou v pohodě srozumitelné. Ale musíte si zvyknout na pravopis, který používá. Je jiný, než jsme zvyklí. Ale to je jen otázka praxe.

Stará slova mizí, ale existuje řešení

Eriko, digitalizuješ záznamy o Romech, romské kultuře, politice nebo literatuře z různých zdrojů, jako jsou média, literatura atd., a z různých časových období. Vnímáš v průběhu času nějaké výrazné změny v překladech do romštiny, které tam jsou? Mám na mysli například způsob používání pojmů, vývoj nějakého pojmu vyjádřeného jiným způsobem? Pokud tuto změnu v čase vnímáš, proč tomu tak podle tebe je?

Samozřejmě dochází ke změnám. Například noviny *Romano Nevo Lil* už používají standardizovanou romštinu, která se trochu liší od východoslovenských dialektů, i když z nich vychází.

Mizí například v romštině některé výrazy, které se používaly ještě, řekněme, před deseti lety, a už se nepoužívají? Co myslíš, že je toho příčinou, a které výrazy to jsou?

Segregace našemu jazyku příliš neprospívá, například se ztrácí znalost číslovek. Romové umí počítat do pěti v romštině, pak mluví slovensky nebo šarišsky. To mi přijde docela směšné a nepochopitelné. Kombinují také části slov – romský základ a slovenské předpony a přípony. A když mi někdo řekne nějakou větu, například „pharo hino amaro životos“, jsem opravdu překvapená. Nenapadlo by mě, že právě slovo „dživipen“ vypadne ze slovní zásoby. Škoda.

Zachovají se v budoucnu původní slova, názvy a výrazy v romštině tak, jak se používaly například před deseti lety? Jde mi o to, zda se stará romská slova zachovávají, nebo zda postupně mizí v běžné romštině, a proč se tak podle tebe děje? Nebo zda se vůbec ještě používají v romských médiích a v romské překladové literatuře v rámci standardizované romštiny.

Co se týče slov, která jsou opravdu stará, romská a jsou převážně indického původu, řekla bych, že existují dva trendy. Jeden je, že se z hovorového jazyka, zejména v segregovaných romských osadách, vytrácejí a jsou nahrazována slovenskými slovy nebo verzemi romských slov. Tento trend je velice obtížné zvrátit, takže se obávám, že za deset let bude romština opět chudší o velkou část své původní slovní zásoby.

Druhým trendem je, že standardizovaná romština pracuje s romskou slovní zásobou, která je klíčová pro porozumění mezi různými skupinami Romů ve světě. Pokud se dostaneme k bodu, že se bude pravidelně vyučovat ve školách a romské děti se budou učit i tato slovíčka, budou se udržovat a neztratí se, alespoň ze spisovného jazyka.

„Přestože romština má několik dialektů a v každé zemi, kde Romové žijí, si z jazyka majority vypůjčili některé výrazy a pojmy, které romština nezná, i tak se Romové po celém světě romštinou domluví.“

Modernizace romského jazyka a co s tím

Do jaké míry se podle tebe překlad romštiny, nebo dokonce v běžné řeči, modernizoval, převzal moderní pojmy, které romština nedokáže vyjádřit? Například v posledních pěti letech. Objevují se nové

pojmy, pro které romština nemá výrazy, a ne vše lze vyjádřit popisu, například pojem „manažer“? Může tato modernizace – vypůjčení moderních slov – v budoucnu ohrozit, ba dokonce vytlačit čistotu romského jazyka?

Každý jazyk na světě prochází změnami a přijímá do své slovní zásoby slova, která tam dříve nebyla. To je i případ slovenštiny nebo češtiny, kde běžně používáme slova jako televize, rádio, radar, kino, pizza, literatura. Žádné z nich není původně slovanské. Stejně je to s romštinou. Není důvod kalkovat, tj. překládat doslovně takto přejatá slova, která jsou celosvětově užívaná a srozumitelná. Přijatá slova z oblasti techniky a technologie, vědy, medicíny, například jako „antibiotika“, jazyk jako takový neohrožují.

Jak vidíš prognózu zachování současné podoby romštiny, řekněme za deset let? Bude se stále více přizpůsobovat novým pojmům většiny jazyka?

Na tuto otázku je obtížné odpovědět zodpovědně. Pokud dojde k tomu, že se romština bude vyučovat ve své standardizované podobě, pak je to jeden z důležitých kroků k zachování a dokonce rozvoji romštiny. V domácí komunikaci se budou klidně používat místní nářečí, často natolik poslovenštěné, že jim budou rozumět i neromové. Pojmový aparát moderní romštiny bude ovšem třeba obohatit, přizpůsobit a rozvinout.

Bez diskusního fóra a možná i následovníků

Jaký je podle tebe současný trend romského jazyka? A jaká je jeho dosavadní tendence?

Z pohledu majority byl romský jazyk dlouho považován za překážku porozumění, vzdělávání, komunikace a integrace. Tento negativní postoj znamená, že byl a stále je potlačován, znevažován a považován za méněcenný nebo za jazyk kriminálních skupin. Nyní se objevují snahy o jeho seriózní výzkum, rozvoj a využití v praxi. Oba trendy existují současně. Který z nich převládne, uvidíme.

Máme romská média, vydáváme romskou literaturu, která používá romský spisovný jazyk. Dostává se podle tebe spisovná romština do hovorového jazyka? Ovlivňuje spisovná romština v literatuře a v romských médiích hovorovou romštinu?

Nedostává se a neovlivňuje. Je málo romských médií, málo romské literatury, nepoužívá se ve školách, nevyučuje se, nevysvětluje se lidem. Není to dostatečné.

Vnímáš, že se některé staré romské výrazy přestaly téměř úplně používat v hovorové nebo dokonce akademické řeči? Proč si myslíš, že se tak stalo? Jaký vnímáš rozdíl mezi akademickou a „živou“, běžně mluvenou romštinou?

Co je akademická romština? Zřejmě jde o takovou, jakou se píše akademické texty – bakalářské a magisterské práce, studie, odborné články. Nevím, jestli jsem se s takovou setkala. Zřejmě ne.

Kde berou překladatelé romštiny, nebo dokonce ty sama, tu čistou, pravou romštinu, jak se říká?

V mém případě používám standardizovanou romštinu, která má svá vlastní pravidla. Snažím se vyhnout míchání slovenštiny a romštiny v jednom slově. Jazyk má své vlastní způsoby vyjádření toho, co lidé „z lenosti“ nechtějí používat.

Jaké je v současnosti nejdiskutovanější téma v oblasti překladu romštiny a dospěli jste k nějakým závěrům či doporučením?

Mám pocit, že od roku 2008, kdy zemřela Danka, Daniela Hivešová – Šilanová, jsem o překladu vlastně nediskutovala. Nemáme žádné překladatelské fórum, žádné odborné vedení a vlastně ani žádné následovníky...

Pozn. red: Daniela Hivešová – Šilanová (1952–2008), spoluzakladatelka a dlouholetá šéfredaktorka romského periodika na Slovensku Romano nevo lil – Romský nový list, oceněná několika cenami, bojovnice za práva Romů. Byla jednou ze dvou Slovenek nominovaných na Nobelovu cenu míru 2005 v rámci projektu 1000 žen.

Mária Hušová

Nadační fond The Rose from Concrete představuje nový inovativní projekt Young Roma Talents, jehož cílem je objevit a podpořit mladé talentované Romy z České republiky a Slovenska ve věku do 26 let. Projekt nabídne vybraným talentům prostředky, mentoring a příležitosti, které jim pomohou rozvíjet jejich dovednosti, sebevědomí a posunout se blíže k dosažení svých snů. Hlavním partnerem projektu je Footshop a mezi ambasadory patří Alžběta „Zea“ Ferencová, Miroslav „Spunkey“ Balogh, Jaroslav Oláh, Radek Laci, Lukáš Daněk a další. Nosnou myšlenkou výzvy Young Roma Talents je heslo: „My jsme to dokázali, dokážeš to i ty.“ Tento projekt má potenciál inspirovat a motivovat nejen samotné účastníky, ale i širokou veřejnost k podpoře inkluze v každodenním životě.

S Pavlem Kubaníkem o spisovné romštině

*Pavel Kubaník (*1980) působí na Oddělení romistiky, které je součástí Ústavu etnologie, středoevropských a balkánských studií na FF UK. Zabývá se o sociolingvistická témata spojená s romštinou. Z romštiny překládá, sestavil výbor Paramisa, který vyšel loni v nakladatelství Argo. Je jedním z redaktorů odborného časopisu Romano džaniben (www.dzaniben.cz).*

Co Vás přivedlo ke studiu romistiky na Karlově univerzitě?

Čirá zvědavost. Já Romy v podstatě neznal, ale vysokoškolské studium přišlo v jednom z těch období, kdy se o Romech hodně mluvilo. Tak jsem vykoukl směrem k tomu, abych se třeba dozvěděl více o tom, co si myslí Romové samotní. A díky tomu, že jsem se s různými Romy v různých prostředích začal celkem okamžitě osobně seznamovat, tak mě to studium chytlo.

Je o tento obor zájem? Jaký a kdo jej navštěvuje?

Je to malý obor, žádné plně velké auly, 10–15 studentů oboru na ročník nám přijde tak akorát. Nicméně některé kurzy jsou otevřené všem zájemcům z univerzity a na ty aktuálně chodí i 60 studentů. Chodí k nám Romové i Neromové, lidé po střední i starší lidé, kteří už mají své životy zařízené a zatoužili odpovědět si na otázky, které jim vždy vrtaly hlavou. Každý ročník je velmi zajímavý mix lidí a životních zkušeností.

Co Vám tento obor všechno dal? Měl jste během studia nějaká očekávání, věděli jste, do čeho jdete?

Měl jsem ten luxus, že mi rodiče věřili a studium jsem si vybral podle zájmu, na praktické uplatnění jsem moc nemyslel. Poměrně rychle jsem se dostal do velmi různorodých romských prostředí a školu nakonec vnímal jako prostředek, který mi to usnadnil. Každé z těch prostředí mi dalo něco jiného: romská neziskovka, romská osada, Romové a jejich rodiny z větších i menších českých měst, seznámení se s romskými intelektuály a umělci. Kdybych to měl seškrtat na nějaký základní dopad na můj život: naučilo mě to citlivosti k tomu, že lidé vycházejí z různých životních zkušeností a vnímají proto stejné věci různě. A jen málokdy se chovají neologicky. A k tomu, co mi studium dalo, bych přičítal seznámení se se spoustou zajímavých lidí v univerzitním prostředí samotném.

Jaké je uplatnění absolventů romistiky? A čemu se v současné době věnujete Vy?

Romistika není učitelství nebo veterina, tedy obor, který bychom vnímali jako přípravu na konkrétní zaměstnání. Těch konkrétních

romistických zaměstnání je pár – třeba v Muzeu romské kultury, na vysokých školách, jistě to ale bude bonusový druh vzdělání pro všechny instituce, které s Romy pracují. Je to obor, který vás vybaví určitou zkušeností a znalostmi a je více na absolventech, jak s touto výbavou naloží. Velmi bych romistiku doporučil do kombinace s oborem jiným. Nejsnadnější je asi podívat se na dosavadní absolventy: jedni založili nakladatelství romské literatury a vytvořili pro ni prostor, který nenajdeme jinde v Evropě. Další se dali na novinářinu a z jejich práce je patrná schopnost pochopit životní těžkosti, pro které třeba ani žurnalistika pochopení nemívá. Jiní se věnují třeba asistenci rodičům, kteří si adoptují romské děti. Svůj prostor si tito absolventi našli, někdy přímo vytvořili. Co se týče mého zájmu – já měl teď období plnění restů, tedy věcí, o kterých jsem dlouho věděl, že by stály za to udělat, ale nebyl na to čas. Uspořádal jsem výbor z nevydaných romských pohádek, mimochodem možná posledních lidových vyprávění z našeho území. V té odbornější části práce jsem se věnoval tomu, čím si procházejí rodiny mluvčích romštiny (ne tedy všichni Romové) při nástupu do školy.

Jak se romština vyvíjí, jak přejímá nové pojmy?

To je velmi široká otázka. Vyvíjet se může tam, kde se romsky mluví. Tam reaguje na aktuální podmínky a vyvíjí se podle toho, k čemu jazyk užívají jeho mluvčí. S tím souvisí i přejímání nových pojmů. Jazykoví profesionálové jako jsou romští novináři a spisovatelé jsou například citliví na přejímání z češtiny (resp. aktuálního kontaktního jazyka), sami dokážou vymyslet řadu způsobů, jak se přejímání vyhnout a ukázat romštinu v podobě, kterou mají za nejkrásnější. Přesto budu stále zdůrazňovat ten základ: aby se romština vyvíjela, musí se romsky mluvit. A pro romštinu to znamená především mluvit odmalička na děti, aby romština pro děti byl jazyk, kterým se nejlépe dokážou vyjádřit. Řešit čistotu jazyka je už „vyšší standard“. U olašských Romů se to stále děje, mimo olašské rodiny to bohužel tak růžově není.

Jak moc se živá romština liší od psané, knižní?

Nemyslím si, že by existovala nějaká jednotná psaná knižní romština. Plus minus funguje na území bývalého Československa ustálený způsob zápisu romštiny, nikoli ale předepsané varianty slov (ve smyslu, že brambora „je to spisovně“ a zémák „nespisovně“). Základní bariérou pro čtenáře není tedy nějaká knižní romština, ale samotný zápis jazyka. Česky nebo slovensky se Romové naučí číst ve škole,

Jan Horváth-Döme, romský kulturní buditel

autor: Miro

romsky se musí naučit číst a psát obvykle sami. A chvíli trvá, než se vám z písmenek a slabik začne skládat jazyk, který vlastně velmi dobře znáte. U dětí to máme možnost sledovat v prvních letech školy všichni. Věřím, že audioknihy by byly pro mluvčí daleko srozumitelnější než psané knihy, a přitom jde o stejný text a stejné čtenáře. Mezi mluvčími vnímám celkem velkou toleranci k výrazům odjinud a celkem velkou schopnost jim porozumět nebo i chuť se s nimi seznamovat.

Kde všude se může veřejnost dozvědět o romském jazyce?

Kdekoli, kde Romové romsky mluví. To především. Jistě na internetu, stačí hledat. Existovaly hezké stránky univerzity v Manchesteru a Grazu s dobře podanými informacemi, bohužel už jsou technicky zastaralé. Ale vlastně mě nenapadá nějaká popularizační knížka v češtině, rozhodně ne novějšího data – zde máme, coby romisté, zdá se, dluh. Díky za Vaši otázku.

Jaký je Váš nejoblíbenější romský autor?

Autorka. Stáňa Miková – ale tam jsem podjatý, neboť Stániny věci překládám. Ovšem právě proto, že se mi líbí. Stáňa ještě pořádně nic nevydala, jen časopisecky, v antologiích nebo byly její práce načteny pro Český rozhlas. Její texty pro mě fungují na emocionální rovině, dokážu se u nich zasmát, divit, bát

slední mluvčí nebo jen lidi, kteří si na něco z romštiny pamatují, zazpívají vám třeba písničku, kterou jim zpívala babička.

Jak podle Vás romštinu zachovat?

Mluvit na děti romsky. Jiná možnost neexistuje. Rozvíjet romštinu mimo oblast domácí komunikace má smysl zejména tam, kde se romsky na děti běžně mluví. V takových místech má smysl postupně dostávat třeba romštinu do škol, do médií, do církve (to vše se v omezené míře děje). Mimo jiné se tak vytváří pracovní pozice, u kterých je znalost romštiny výhodou. A to je pro jazyk další vzpruha – nejen pro konkrétní jazykové profesionály (učitele, novináře, pastory atd.), ale i pro ostatní lidi, ať už mluvčí nebo nemluví romštinou, protože vidí, že s romštinou se člověk může uplatnit a dává to smysl. Proč například neučit děti, pokud se jedná o rodilé mluvčí romštiny, číst a psát skrze jazyk, kterému nejlépe rozumějí? A kdo jiný by je to měl učit než pedagogové, kteří umí romsky? Tou nejpodstatnější věcí je shoda Romů na tom, že má smysl jazyk uchovat. A vědět proč. V návaznosti na přijetí této myšlenky lze pak podnikat různé kroky a brát si inspiraci odjinud.

5. listopadu jsme si připomněli Mezinárodní den romského jazyka. Co pro Vás znamená tento den? A co byste popřál Romům?

Beru ho jako příležitost upozornit na bohatý a zajímavý jazyk, jehož budoucnost v ČR, ale i v mnoha slovenských regionech, je křehká. Omezím-li se na Českou republiku, Romům – mluvčím romštiny bych přál sebevědomí a sílu v situacích, kdy jim je různými způsoby naznačováno od Romů či Neromů, někdy bohužel i od učitelů nebo pracovníků pedagogicko-psychologických poraden, že to nejdůležitější pro děti je umět česky. Není to žádné buď a nebo, buď čeština, nebo romština. Zvládnout více jazyků je pro dítě hračka, a češtinou jsou a budou děti všude v ČR obklopeny, je více méně jisté, že česky se děti naučí. Romštinu a vztah k ní ale mohou děti pochytit v podstatě jenom doma, a ideálně ještě v širší komunitě, od známých atp. Co ale popřát Romům, kteří neumí romsky, k Mezinárodnímu dni romského jazyka? Mám pár nápadů, ale možná bych zde nechal prostor Vám, paní redaktorko...

Pane Kubaníku, děkuji Vám za rozhovor a Váš čas, který jste nám věnoval. Děkuji za podnět. A já osobně Romům přeji, aby na svůj rodný jazyk nezapomněli, aby ho měli v srdci a žili tím. Aby jejich životy byly naplněny romskou hudbou a romskými písněmi. Aven bachtale savore Roma!

rozhovor vedla Veronika Kačová

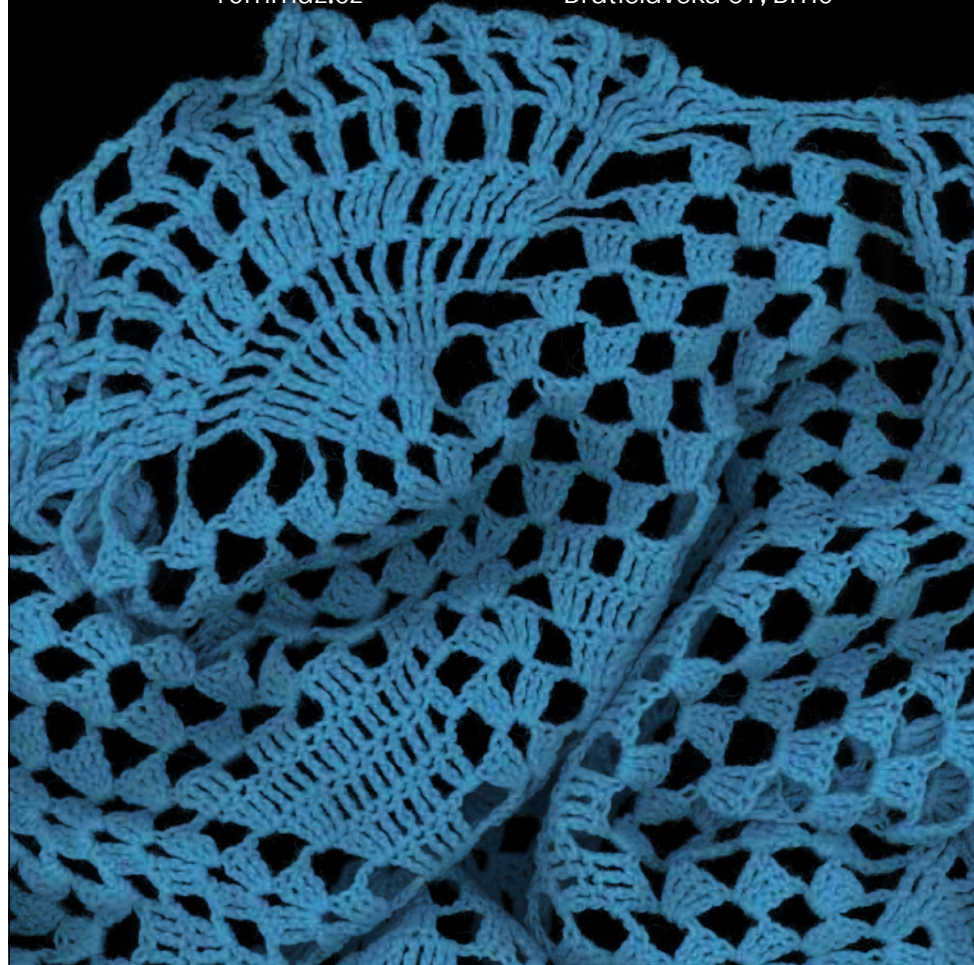
Vydávání Romano hangos podporuje
Ministerstvo kultury České republiky

m r k muzeum romské kultury

Příběh romské krajky

od 4. 10. 2024
rommuz.cz

Muzeum romské kultury
Bratislavská 67, Brno

MINISTERSTVO KULTURY MORAVSKÁ GALERIE

FOLKLOR OVA

2. ROČNÍK

13. - 17. 11. 2024

ZJIŠTI VÍCE

NÁRODNÍ ZEMĚLSKÉ MUZEUM AKORD POKLAD !!!

MINISTERSTVO KULTURY VEOLIA

laura®

čepi

Národní muzeum v přírodě Valašské muzeum v přírodě

Český rozhlas

NÁRODNÍ TRŽIŠTĚ

Ceník inzerce

celá strana 5 000 Kč (rozměr 26×40)
1/2 strany 3 500 Kč (rozměr 26×20 nebo 40×13)
1/4 strany 1 500 Kč (rozměr 13×20)
menší formát – 7 Kč/cm²
Sleva při opakované inzerci na druhé a další vydání 25%
žádosti o inzerci na: holomkova@srmn.cz

Předplatné Romano hangos

příjmení, jméno:
název organizace:
adresa, PSČ:
e-mail: telefon:
počet objednaných výtisků:

způsob platby: hotově složenkou
 bankovním převodem bez faktury; variabilní symbol:
 bankovním převodem na fakturu

vyplněný formulář zašlete na adresu: Romano hangos, Cejl 460/35, Brno 602 00. Fio banka, číslo účtu: 2300661977/2010 nebo pošlete e-mail s vašimi údaji na adresu holomkova@srmn.cz

cena předplatného pro rok 2024 je 420 Kč

Romano suno 2024

Džanes romanes? Ta ma ladža! Khel avri!

Romano suno (Romský sen) je soutěž v romštině. Zúčastní se jí i ty! Je jedno, kterým romským nářečím mluvíš. Můžeš poslat svůj text do Pisinás romanes, video do Vakeras romanes anebo si v romštině zasoutěžit na živo v Džanas romanes.

Vyber si jedno z témat! Napiš o něm! Anebo o něm natoč video!

Nekfeder manuš, so les prindžardal / Nejzajímavější osoba, kterou jsi poznal(a)
So aveľa pal o meriben? / Co bude po smrti?
Sar dikhes pre kada, te pes kamen duj džuvľa abo duj murša? / Jak vnímáš to, že se milují dvě ženy nebo dva muži?
Te bi pale ulřifomas, kamavas bi te aveľa... / Kdybch se znovu narodil(a), chtěl(a) bych být...
Pisin pal koda, so kames / Volné téma

Chceš se utkat v romštině na živo? Džanas romanes je tu pro tebe!

Přihlaš se sám anebo ve dvojici (ze své rodiny, školy, neziskovky). Vítězí dvojice, která rychleji napoví a uhadne slova v romštině. Hrajeme nejdřív on-line, finalisté se utkají v prosinci v Praze.

Informace pro účastníky

Texty a videa pošlete do Nové školy, o. p. s. do 30. června.
Do Džanas romanes se hláste do 31. října.
kontakt: marie.borkovcova@novaskolaops.cz; více na www.novaskolaops.cz

Úřad vlády České republiky Projekt je realizován za finanční podpory Úřadu vlády České republiky. Výstupy projektu neprozetímají názory Úřadu vlády České republiky a Úřad vlády České republiky neodpovídá za použití informací, jež jsou obsahem těchto výstupů.

Obecně prospěšná společnost Nová škola je nezisková organizace, která od roku 1996 podporuje aktivní vzdělávání mentis, včetně či jinak sociálně či kulturně znevýhodněných dětí a mládeže.

SRNM

Adresa redakce

Romano hangos

a

Společenství Romů

na Moravě

Cejl 460/35,

Brno 602 00

tel.: 545 246 673

www.srmn.cz

číslo účtu:

2300661977/2010